

A *Jogtörténelmi Értekezések* jubileumi, 50. kötete 2021-ben jelent meg. Magáról a sorozatról Révész T. Mihály közölt e kötet bevezetőjeként „jubileumi köszöntőt”, melyben bemutatta annak éppen fél évszázados történelmét, megemlékezve a sorozatban megjelent, általa legfontosabbnak tartott művekről is. Nem megismételve a Révész által leírtakat, fontos rögzíteni, hogy a *Jogtörténelmi Értekezések* eddig megjelent darabjait több csoportba sorolhatjuk. Főként a „hőskorra” volt jellemző az egyszerűs, kis terjedelmű dolgozatok befogadása. Ezeket szintén egyszerűs kismonográfiák, majd a rendszerváltás utántól monográfiák is követték. A többszerzős tanulmánykötetek 1984-es megjelenése óta ezek is jelentős arányt képviselnek a sorozatban, a bemutatandó munka is e csoportba tartozik. Külön értéke a sorozatnak, hogy magyar szerzők német nyelvű tanulmányköteteit, illetve külföldi szerzők magyarra fordított hiánypótló munkáit is magába foglal. Szintén fontos megemlíteni, hogy 2019-től a *Jogtörténelmi Értekezések* az ekkortól ismét működő MTA–ELTE Jogtörténelmi Kutatócsoport (ELKH) programja keretében jelenik meg.

Jelen kötet egy többszerzős tanulmánykötet, melynek szerzői között megtalálhatjuk valamennyi hazai jogi kar és egyéb fontos műhely jogtörténéseit, a háromtucatnyi tanulmány remek keresztmetszetét nyújtja a szakma aktuálisan legfontosabb kutatásainak. A kötet – címében foglalt – tematikája rendkívül izgalmas, aktuális. A nemzetközi tendenciák ellenére talán nálunk még mindig nem eléggé elterjedt szemléletmódja a társadalomtudományoknak az összehasonlítás, akár nemzetközi értelemben, akár korokon, vagy tudományágakon, tudományterületeken átívelően (interdiszciplinaritás) értelmezzük azt. Igaz ez szűkebb tudományterületekre, így a jogtörténetre is. Ezért az európai és magyar jogtörténelem kölcsönhatásaira összpontosító tematizálás nagyon örömteli.

A tanulmányok közül például Balogh Elemér *Az egyházi bíráskodás fő kérdései a középkori Európában* című munkájában kifejezetten európai térben vizsgált objektumok – úgymint az egyházmegyei bíráskodás karaktere, illetve az egyház bíráskodási kiváltsága – körében mutat be magyar jelenségeket (is). Balogh Judit fordított perspektívából, de szintén a magyar és európai jog kölcsönhatásait vizsgálta. *A motívumok szerepe a Csemege-kódex reformterveiben – átvétel, vagy önálló jogalkotás?* című munkájában azt elemezte, hogy az első magyar Btk. kapcsán 1913–1914-ben született reformjavaslatokra milyen hatással voltak a külföldi jogalkotás és jogtudomány eredményei. Véggöveztetéseiben arra jutott: az erre irányuló kritikák ellenére a hatások nem közvetlenek,

Nagy Szabolcs

Kölcsönhatások

Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában (Jogtörténelmi Értekezések 50.)

Mezey Barna (szerk.): *Kölcsönhatások – Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Jogtörténelmi Értekezések 50. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó, 361 p. ISBN 9789635562046

szolgai átvételek nem kimutathatók, a kor jogtudósai a külföldi eredményeket nagyon is hozzáigazították a hazai igényekhez és körülményekhez. Rokon témát dolgozott felt Lehotay Veronika *Példa vagy ellenpélda? Német hatások a két világháború közötti magyar büntetőjogra* című tanulmányában. Eredményei alapján a Harmadik Birodalom jogrendszere az államvédelmi és a zsidótörvényekben foglaltak megsértését szankcionáló normák terén hatott leginkább a korabeli magyar jogalkotásra.

Bódiné Beliznai Kinga a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvencikk megalkotásánál figyelembe vett osztrák, bajor, porosz, francia, olasz és horvát-szlávonországi jogszabályokat elemezte, összehasonlítva megoldásait egymással és a magyar törvénnyel. Zinner Tibor hasonló – bár magyar – témát dolgozott fel, a korai Kádár-kor igazságügyi tárcája fegyelmi bizottságának iratai segítségével mutatta be egyes igazságügyi szakemberek 1956-os forradalommal kapcsolatos fegyelmi ügyeit. Antal Tamás *Párhuzamos intézmények az angol és a magyar esküdtszék történetéből* című tanulmányában egy szervezeti oldalra irányuló kérdést járt körül: a Magyarországon rövid ideig működő esküdtszék és az azok mintájául szolgáló angol esküdtszék működését, sajátosságait vetette össze (francia példákra is kitért). Mint összegezte, a számos különbség mellett természetesen megannyi közös vonás, jellemző is fellelhető, a legfontosabb, hogy a szabadelvű államkonceptió lényegi eleme a laikusbíráskodás iránti bizalom. Ezért nyilván nem véletlen, hogy hazánkban a liberális monarchia megszüntével szakadt meg e bíráskodási forma is.

Több tanulmány szerzői foglalkoztak a lassan egy évtizede folyamatosan aktuális bevándorlás–kivándorlás, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó nemzetiségi és ál-

lampolgársági kérdésekkel. Pálvölgyi Balázs *Divergenzia vagy aszinkronitás? A kivándorlás osztrák és magyar szabályozásának útjai, 1867–1914* című tanulmányában a közös előzmények bemutatása után a két államfél vonatkozó normáit vetette össze egymással. Frey Dóra nagy ívű tanulmányában az állampolgárság jogintézményének egyetemes történeti vázlatát után, a jogintézménnyel kapcsolatos szabályozásnak a 20. századi magyar történelem – ebből a szempontból is rendkívül fordulatos, sokak számára tragikus – sodrában történt változásait, illetve az etnikum és az állampolgárság – nemzetközi kitekintésben vizsgálta – összefüggéseit mutatta be. A magyar történettudomány régi adóssága, hogy nem vizsgálja nagyon fontos történelmi eseményeink, folyamataink nemzetközi párhuzamait akkor sem, ha azokról egyébként kifejezetten határozott megállapításokat tesz.

A trianoni centenárium miatt a közelmúltban kiemelten feltűnő volt ez például a nem állami elemi iskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló 1907. évi XXVII. tc., közkeletű elnevezés alapján a Lex Apponyi esetében. Ezért különösen üdvözlendő, hogy Nagy Noémi *A nemzetiségi egyenjogúság színe és fonákja a ciszlajtán koronatarományok oktatási rendszereiben* című tanulmányában vizsgálta a birodalom más államrészeinek szabályozását, illetve az annak nyomán megvalósuló állapotokat, bemutatva, hogy a mai szemmel is előremutatóként értékelhető megoldások mellett például olyanok is megvalósultak, mint a galíciai, ahol a többi etnikum igényeit figyelmen kívül hagyva gyakorlatilag kizárolagossá vált a lengyel nyelvű oktatás. Fentiekhez tartalmában jól illeszkedik Pap András László tanulmánya, aki az 1868. évi XLIV. tc.-ben megjelenő „nemzetiségi” és „kisebbségi” fogalmat, illetve a törvényt megelőzően született koncepciókban ezekkel kapcsolatos elgondolásokat mutatta be. Tanulmánya végén a törvényvel kapcsolatban rendkívül fontos következtetéseket is megfogalmaz.

A kötetben több tanulmány elemzi egyes jogszabályok hatásait, vagy mutat be bizonyos területen kialakult joggyakorlatot. Bánkiné Molnár Erzsébet például Jász kun kerületben az 1745-ös jász kun redempció utáni örökösödési jogot és kialakult joggyakorlatot ismertette, melyben szokásjogi alapon a leányok földtulajdon öröklése rendkívül nehezített volt. Hasonló téma a Homoki-Nagy Mária által kutatott és feldolgozott is: *A nemesi magánjog szabályainak tovább élése a neabszolútizmus idején*. Munkájában birtoktestet érintő perek elemzése által rámutatott, hogy az ősiség eltörlése ellenére az osztatlan birtokok kezelésével kapcsolatos gondokat a korszakban még nem sikerült maradéktalanul megszüntetni. Családjogi (illetve részben az állami szociális intézményekkel foglalkozó) cikkek Megyeri-Pálffy Zoltán *Anyakönyvezés térben és időben: az állami anyakönyvezés bevezetése és építészeti hatásai a dualizmus korában*, illetve Szépvölgyi Enikő *Gondolatok az állami gyermekvédelemről szóló törvény-cikkek 120. évfordulójára* című munkái. Szépvölgyi az állami gyermekvédelemre vonatkozó szabályok elemzése után, zárógondolatai között – az értékelés igazságtartalmát nem vizsgálva – idéz egy múlt század eleji szerzőt,

aki az állami gyermekmenhelyek létrehozását úgy értékelte mint a területen országunkat a világ élvonalába emelő tettet. Megyeri-Pálffy érdekes és értékes interdiszciplináris munkaként az anyakönyvvezetés állami kézbe vétele jogszabályi környezetének vizsgálata mellett az új hivatalok infrastrukturális szükségletei kielégítésének bemutatására is vállalkozott. Szépvölgyi tanulmányával rokon – bár időben és térben máshol elhelyezkedő – témát mutatott be Rigó Balázs a *A Liber Vagatorum és a világi szegényügyi igazgatás kezdetei Strasbourgban (1509–1523) – Szatíra a koldulásról a reformáció előestéjén* című tanulmányában. Gosztonyi Gergely egy nagyon aktuális témával foglalkozott, a közösségi média felelősségi kérdéseinek korai szabályozását vizsgálta az Amerikai Egyesült Államokban és az Európai Unióban. Mint írja, bár ezek kiindulási alapja a „hőskorban”, az 1990-es években még meglehetősen eltérő volt, mára a bírósági gyakorlatot is figyelembe véve erősen közelítenek egymáshoz.

Egy-egy konkrét jogszabályt vagy a jogszabályban megjelenő részszabályozást két tanulmány vizsgálta. Beke-Martos Judit az 1787. évi *Northwest Ordinance*-t, míg Pétervári Máté a kereskedelmi csődnek a második magyar csődtörvényben szabályozott formáját mutatta be. Beke-Martos tanulmányának tárgya az amerikai alkotmányozás méltatlanul elfeledett dokumentuma, melynek pedig – mint a szerző rámutat – az alapjogok tekintetében óriási hatása volt. Pétervári részleteiben mutatta be a kereskedelmi csőd intézményét, az annak kialakulására ható jogszabályokat és végül vizsgálta létjogosultságát is a közönséges csőd mellett. Mint megállapította, a bírósági joggyakorlat alapján a kereskedelmi csőd szabályait inkább csak kiegészítő szabályokként kezelték a jogalkalmazók, nem különítették el élesen a kétféle csőd intézményét.

Kodifikációtörténet jóval több munka tárgyát képezte. Így például Képes György a magyar kereskedelmi jogi kodifikáció 1792-ig tartó előtörténetét mutatta be egy rendkívül részletes, adatgazdag tanulmányban. Heil Kristóf – kapcsolódva a témához és a korszakhoz – a borkereskedelem szabályozására vonatkozó, a 18–19. század fordulójától a reformkor elejéig tartó korszakban keletkezett törvényjavaslatok és tervezetek történetét ismertette, melyek kapcsán az egyik fő vitapont a védővámok alkalmazása volt. Delacasse Krisztina a hamisítás és a csalás elhatárolásának 19. századi előzményeit ismertette. Ezek ma külön Btk. fejezetekben szerepelnek – a hamisítási cselekmények a közbizalom elleni bűncselekmények körébe sorolhatók – ám a kodifikátor – annak ellenére, hogy az 1871. évi német Btk. ezt az elhatárolást alkalmazta, és annak alapja a magyar jogirodalomban is olvasható volt – mindkét *delictumot* a vagyon elleni bűncselekmények körébe sorolta. Képesy Imre tanulmányában Apponyi György irathagyatékából és más korabeli dokumentumokból olyan következtetésekre jutott, miszerint téves az eddig elterjedt vélemény, hogy Apponyi az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat a magyar országgyűlés plénuma elé kívánta volna vinni, hanem éppen ellenkezőleg, az uralkodó jóváhagyásával kívánta a magyar törvénykezés ügyét rendezni. Bató Szilvia Csatskó Imre 1869. évi Btk. tervezetének bűnösségi koncepcióját vette górcső

alá, kimutatva, hogy az az alapul vett 1843. évi javaslat és az 1867. évi miniszteri javaslat megoldásaihoz képest lényegi különbségeket tartalmaz. Mezey Barna a börtönügyi javaslatnak az 1843–1844. évi országgyűlés kerületi ülésein történő megtárgyalását mutatta. A főbb vitapontok a kerületi börtönök létesítése, a börtönök általános finanszírozása, a börtönrendszer és -rezsím, illetve a javítás és nevelés kérdései körül alakultak ki. Összességében azonban – mint írta – az ellentétes vélemények nem a főbb kérdések mentén artikulálódtak, inkább a részletszabályok megtárgyalása hozott vitát.

Alkotmánytörténeti, alkotmányjogi kérdésekkel is több tanulmány foglalkozott. Szabó István a történeti alkotmányunk és a mai közjog kapcsolatát vizsgálta. Álláspontja szerint a történeti alkotmány beleilleszhető a mai alkotmányos rendszerbe, mivel rugalmas, nem áll meg az 1944 és 2011 közötti szakadás orvosolhatatlanságának érve sem (korábban hosszabb szakadások is előfordultak történetében), illetve azzal sem ért egyet, hogy a történeti és kartális alkotmányok eleve kizárják egymás érvényességét. Szabó Szilárd az Osztrák–Magyar Monarchia fogalmát elemezte, kitérve a létrejöttékor már több évszázados közös államiság kapcsán létezett előzményekre, illetve a duális állam külső és belső viszonyai kapcsán fellépő kérdésekre is. Veress Emőd egy sajátos, csak térségünkre jellemző jelenséget mutatott be, a szovjet típusú diktatúrák államosításait. Tanulmányában elsősorban Romániára és Magyarországra koncentrált, és a két állam államosításának rövid történeti összefoglalója után elvégezte azok jogi értékelését, illetve a kapitalista államok hasonló folyamataitól történő elhatárolását is. Petrasovszky Anna *A ius resistendi, az ellenállás jogának megítélése a 19. századi természetjogi magyar jogirodalomban* című munkájában elemezte a címben foglalt jogintézményről a korszakban kialakult jogtudományi álláspontot, kimutatva, hogy a fokozatosság és arányosság elvét betartva mind a közjogi, mind a nem ebbe a körbe sorolandó uralkodói aktusokkal szemben széles eszköztár állt a polgárok rendelkezésére, hogy az esetleges jogsérelmeiket orvosolni tudják.

Az utolsó csoportba a különböző jogelméleti, tudományelméleti, tudománytörténeti, illetve leginkább a társtudományok körébe tartozó tárgyú dolgozatok sorolhatók. Karácsony András tanulmánya a szuverenitás – jogállam – joguralom fogalmait összevetve fogalmazott meg nagyon fontos felvetéseket, többek között az EU és a tagállamok viszonya, illetve az előbbi politikai-jogi hatalma és a tagállamok szuverenitása összefüggéseinek tekinté-

ben. Varga Csaba *A jog mint elméleti és történeti kutatások tárgya* címmel közölt tanulmányában impozáns mennyiségű nemzetközi és hazai szakirodalmat felhasználva járta körül a jog vizsgálatának társadalomtudományos és történeti alapokon nyugvó lehetőségeit. A. Gergely András hasonló kérdéseket vizsgálva a jogi néprajz és jogantropológia egyéb társadalomtudományokra gyakorolt hatásait járta körül, és úgy találta, bár a terület mintegy két évtizede kiadott szöveggyűjteményére mind ez idáig főként történészek, jogászok és néprajzosok reflektáltak, hamarosan bizonyára várhatóak az egyéb társtudományok szereplőinek reflexiói is. Máthé Gábor – ahogy le is írta – a kötet jubileumi jellegéhez igazodva nem kisebb témáról, mint magáról a jogtörténetről fejtette ki nagyon értékes, fél évszázados vonatkozó tapasztalaton alapuló gondolatait. Domaniczky Endre egy forrást, az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport – a jelen munkát gondozó kutatócsoport elődje – 1966. évi kutatási tervét és beszámolóját tárta az olvasó elé. A dokumentumok címzettje nem kisebb név, mint Mádl Ferenc, neves jogtudósunk, későbbi köztársasági elnök, ahogy az azokat benyújtó Kovács Kálmán akkori kutatócsoport-vezető neve is nagy tiszteletnek örvend a jogtörténészek körében.

Nagy Janka Teodóra egy 1994-ben keletkezett „becsületkódexet” (szokásjog hagyományörző szándékkal történt írásba foglalása), az oszét etikai kódexet adta közre, a szöveg elé fűzött bevezető tanulmánnyal együtt. Jany János a jogi modernizáció nyugati világon kívüli példáit vetette össze, rámutatva, hogy annak sikere szorosan összefügg az adott állam (központi hatalom) erejével. Végezetül – színesítve a kötetet – Pandula Attila egy heraldikai tárgyú munkát közölt, mely Pálffy Pál (IV.) nádor mortuáriumát mutatta be.

A kötetről összességében elmondható, hogy abszolút mértékben tükrözi a címe által elvárható tartalmat. A sok összehasonlító jogtörténeti tanulmány mellett azok, melyek egy-egy állam jogi jelenségével, jelenségeivel foglalkoznak, egymást kiegészítve, egymásra sok esetben reflektálva együtt olvasva-kezelve összességében szintén alkalmasak az összehasonlító jogtörténeti alapokon nyugvó vizsgálódásra. Bár volt már a *Jogtörténeti Értekezéseknek* hasonlóan impozáns, a hazai jogtörténetírás alakjainak és aktuális eredményeinek krémjét felvonultató száma, elmondható, hogy a félszázadik, jubileumi kötet mindenképpen a sorozat egyik kiemelkedő darabja lett. A tanulmányok rendkívül széles spektruma és a számos név okán minden bizonnyal gyakori hivatkozási alapként fog szolgálni a szakma számára.

